

**РАҲБАР КАДРЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ҚИЁФАСИДА
БАҒРИКЕНГЛИК МАДИНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА УНИНГ
ИЖТИМОЙ БАРҚАРОРЛИКДАГИ РОЛИ**

Шоназаров Жамшид Шухратович

Фалсафа фанлари доктори (DSc), доцент
Шаҳрисабз давлат педагогика институти
жшоназаров1981@gmail.com

Оrcid: <https://orcid.org/0009-0004-8046-029X>

Зиёдов Ҳусниддинхон Исомиддинхон ўғли

Магистр

Шаҳрисабз давлат педагогика институти
э-маил: ҳусниддинзиёдов01@gmail.com

Оrcid: <https://orcid.org/0009-0005-2329-2469>

Аннотация: Мақолада диний бағрикенгликнинг ижтимоий-фалсафий мазмуни, унинг жамият барқарорлиги ва маънавий тараққиётни таъминлашдаги ўрни таҳлил қилинади. Диний бағрикенгликнинг моҳияти турли эътиқод вакилларининг шунчаки бир ҳудудда тинч яшаши билан чекланмасдан, инсон қадрини ҳурмат қилиш, виждон эркинлигини таъминлаш, ўзаро мулоқот ва ҳамкорлик маданиятини шакллантириш билан боглиқ экани асосланади. Ўзбекистонда шакланган тарихий тажриба, замонавий ҳуқуқий асослар, таълим ва маънавий-маърифий ишлар диний бағрикенгликни мустаҳкамлашнинг муҳим омили сифатида кўрсатилади. Глобллашув ва рақамлашув шароитида ёшларда бағрикенглик, танқидий фикрлаш ва ахборот маданиятини шакллантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: диний бағрикенглик, ижтимоий барқарорлик, маънавий тараққиёт, виждон эркинлиги, инсон қадри, динлараро мулоқот, миллатлараро тотувлик, маънавият, бағрикенглик маданияти.

Annotation: The article analyzes the socio-philosophical meaning of religious tolerance and its role in ensuring social stability and spiritual development. It argues that religious tolerance is not limited to peaceful coexistence of people with different beliefs, but also includes respect for human dignity, freedom of conscience, constructive dialogue and cooperation. The historical experience of Uzbekistan, the modern legal framework, education and spiritual and educational activities are considered important factors in strengthening religious tolerance. Special attention is paid to developing tolerance, critical thinking and information culture among young people in the context of globalization and digitalization.

Keywords: religious tolerance, social stability, spiritual development, freedom of conscience, human dignity, interfaith dialogue, interethnic harmony, spirituality, culture of tolerance.

КИРИШ. Бугунги глоболашув шараотида жамиятлар ижтимоий, этник, маданий ва диний жиҳатдан тобора ранг-баранг тус олмақда. Турли миллат ва динга мансуб бўлган вакилларининг бир маконда яшаши инсон цивилизацияси учун янги имкониятлар яратиши билан бирга, ўзаро муносабатларни тўғри ташкил этиш масаласини ҳам долзарблаштирмоқда. Айниқса, диний ва этник хилма-хиллик мавжуд бўлган жамиятларда тинчлик, тотувлик ва ижтимоий барқарорликни таъминлашда бағрикенглик маданияти муҳим аҳамият касб этади.

Диний бағрикенглик замонавий жамиятнинг муҳим ижтимоий-маънавий кадриятларидан бири ҳисобланади. У инсоннинг ўз диний эътиқодига амал қилиш ҳуқуқини эътироф этиш билан бирга, бошқа шахсларнинг диний қарашларига ҳурмат билан муносабатда бўлишни ҳам назарда тутди. Шу нуқтаи назардан диний бағрикенгликни фақат «бошқаларга тоқат қилиш» сифатида эмас, балки ўзаро ҳурмат, мулоқот ва ҳамкорлик маданияти сифатида тушуниш мақсадга мувофиқ.

Ўзбекистон кўп миллатли ва кўп конфессияли мамлакат сифатида диний бағрикенглик борасида бой тарихий тажрибага эга. Мамлакатда 130 дан ортиқ миллат ва элат ҳамда 16 та диний конфессия вакиллари тинч-тотув яшаб келаётгани расмий манбаларда қайд этилган. [6. – Б. 1.] Бу ҳолат жамиятдаги хилма-хилликни умумий фуқаролик бирлиги ва ҳамжиҳатлик билан уйғунлаштиришнинг муҳим намунаси.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 35-моддасида ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланиб, ҳар кимнинг хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқи белгиланган. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмаслиги ҳам конституциявий кафолат сифатида мустаҳкамланган. [1. – 35-модда.]

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ТУШУНЧАСИНИНГ ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ МАЗМУНИ

«Бағрикенглик» тушунчаси кенг маънода инсоннинг ўзига ўхшамайдиган қараш, эътиқод, маданият ёки турмуш тарзига нисбатан ҳурматли ва босиқ муносабатини англатади. Диний бағрикенглик эса мазкур тушунчанинг диний соҳадаги кўриниши бўлиб, турли диний қараш ва эътиқодларга эга инсонларнинг ўзаро ҳурмат асосида муносабат қуришини ифодалайди.

Фалсафий нуқтаи назардан диний бағрикенгликнинг асосида инсон қадри ғояси ётади. Инсоннинг қадр-қиммати унинг қайси миллатга ёки қайси диний эътиқодга мансублиги билан эмас, аввало, унинг инсон экани билан белгиланади. Шу боис бошқача эътиқодга эга шахсни камситиш ёки унинг ҳуқуқларини чеклаш нафақат ҳуқуқий, балки ахлоқий ва маънавий жиҳатдан ҳам номақбулдир.

Диний бағрикенгликни шакллантиришда ўзаро мулоқот муҳим аҳамиятга эга. Турли диний қарашга эга инсонлар ўртасида очиқ ва маданий мулоқот мавжуд бўлса, нотўғри тасаввурлар ва асоссиз стереотиплар камаёди. Шу боис динлараро мулоқот жамият барқарорлигининг муҳим маънавий механизмларидан бири ҳисобланади.

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ВА ИЖТИМОЙ БАРҚАРОРЛИК.

Ижтимоий барқарорлик жамиятда тинчлик, қонун устуворлиги, ўзаро ишонч, ҳамжиҳатлик ва фуқароларнинг умумий мақсадлар атрофида бирлаша олиши билан белгиланади. Диний бағрикенглик ушбу жараёнда турли диний гуруҳлар ўртасида ишончни мустаҳкамлаш, виждон эркинлигига ҳурматни таъминлаш ва эҳтимолий зиддиятларнинг олдини олишга хизмат қилади.

Ўзбекистон давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида жамиятда бағрикенглик ва инсонпарварлик маданиятини юксалтириш, миллатлараро ва конфессиялараро ҳамжиҳатликни таъминлаш белгиланган. [5. – Б. 1.] Бу ёндашув диний бағрикенгликни фақат маънавий тарбия масаласи эмас, балки ижтимоий барқарорликнинг стратегик омили сифатида баҳолаш имконини беради.

Тинч ва барқарор ижтимоий муҳит иқтисодий, сиёсий, маданий ва таълимий жараёнларнинг изчил ривожланиши учун зарур шартдир. Шу маънода диний бағрикенглик жамият тараққиёти учун бевосита ва билвосита таъсир кўрсатувчи ижтимоий ресурс вазифасини бажаради.

ЎЗБЕКИСТОНДА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИКНИНГ ТАРИХИЙ-МАЪНАВИЙ ИЛДИЗЛАРИ

Ўзбекистон ҳудуди қадимдан турли халқлар, маданиятлар ва диний анъаналар кесишган ҳудудлардан бири бўлиб келган. Зардуштийлик, буддавийлик, яҳудийлик, христианлик ва ислом каби диний анъаналар минтақанинг турли тарихий даврларида мавжуд бўлган. Савдо йўллари, шаҳар маданияти ва илмий алоқалар турли маданий муҳитлар ўртасида мулоқот учун шарт-шароит яратган.

Буюк ипак йўли орқали товарлар билан бирга ғоялар, илм-фан, санъат, тиллар ва маданий тажрибалар ҳам ҳаракат қилган. Шу сабабли Марказий Осиё тарихини фақат бир маданият ёки бир диний анъана доирасида талқин қилиш илмий жиҳатдан етарли эмас. Минтақа тараққиёти турли цивилизацияон таъсирларнинг ўзаро уйғунлашуви билан боғлиқ бўлган.

Мазкур тарихий тажриба бугунги кунда ҳам муҳим маънавий аҳамиятга эга. Турлиликни қабул қилиш, бошқа маданият ва эътиқодларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш анъаналарини замонавий фуқаролик маданияти билан уйғунлаштириш жамият барқарорлигини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИКНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Замонавий жамиятда диний бағрикенглик фақат маънавий қадрият сифатида эмас, балки ҳуқуқий жиҳатдан ҳам кафолатланган бўлиши зарур. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида виждон эркинлиги алоҳида конституциявий ҳуқуқ сифатида белгиланган. [1. – 35-модда.]

2021-йил 5-июлда қабул қилинган «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни виждон эркинлигини таъминлаш соҳасидаги муносабатларни ҳамда диний ташкилотлар фаолиятини тартибга солади. Қонунга кўра, виждон эркинлиги фуқаронинг хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик бўйича кафолатланган конституциявий ҳуқуқидир. [2. – 1–2-моддалар.]

2025-йилда тасдиқланган фуқароларнинг виждон эркинлигини таъминлаш ва диний соҳадаги давлат сиёсати концепцияси ҳам демократия, дунёвийлик, эркинлик, тенглик, ижтимоий адолат ва бирдамлик асосида барқарор муҳитни таъминлаш мақсадини белгилайди. [3. – 1-банд.]

МАЪНАВИЙ ТАРАҚҚИЁТ ВА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК

Диний бағрикенгликни маънавий тараққиётдан алоҳида тасаввур қилиш қийин. Маънавий жиҳатдан етук инсон ўз эътиқодига амал қилиш билан бирга, бошқаларнинг ҳам инсон сифатидаги ҳуқуқ ва кадр-қимматини ҳурмат қилади. Шу жиҳатдан бағрикенглик маънавий етукликнинг амалий ифодаларидан биридир.

Маънавий тараққиётнинг муҳим белгиларидан бири инсоннинг ўз қарашларини бошқаларга мажбуран қабул қилдиришга интилмаслигидир. Бу ерда бағрикенглик бефарқлик дегани эмас. Инсон бошқа қарашни қабул қилмаса ҳам, унинг эгасининг ҳуқуқини ҳурмат қилиши мумкин.

Шунинг учун диний бағрикенглик инсонпарварлик, адолат, сабр-тоқат, меҳр-оқибат ва ўзаро ҳурмат каби қадриятлар билан узвий боғлиқ. Ушбу қадриятлар жамиятда кенг қарор топган сари ижтимоий ишонч ва ҳамжиҳатлик учун мустаҳкам маънавий замин яратилади.

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК

Бугунги кунда диний бағрикенглик маданиятини шакллантиришда ёшлар билан ишлаш алоҳида аҳамият касб этади. Ёшлар глобал ахборот маконининг энг фаол иштирокчилари бўлиб, диний мавзудаги турли маълумотларга тез-тез дуч келмоқда.

Шу сабабли таълим жараёнида ёшларга динлар тарихи ва таълимоти ҳақида ҳолис, илмий ва тизимли билим бериш билан бир қаторда, ахборот манбасини танқидий баҳолаш кўникмасини ҳам шакллантириш зарур. Диншунослик фанининг муҳим вазифаларидан бири ҳам турли динларни тарих, маданият, фалсафа ва ижтимоий ҳаёт билан узвий боғлиқ ҳодиса сифатида объектив ўрганишдан иборат.

Ёшларда диний бағрикенгликни шакллантириш фақат назарий билим билан чекланмаслиги керак. Турли миллат ва дин вакиллари билан мулоқот, маданий тадбирлар, очиқ муҳокамалар ва илмий-маърифий учрашувлар ҳам бағрикенглик маданиятини амалий равишда ривожлантиради.

ГЛОБАЛЛАШУВ ВА РАҚАМЛИ МАКОНДА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК

Глобаллашув турли халқлар ва маданиятларни бир-бирига яқинлаштирмоқда. Бир томондан, бу жараён маданий алмашинув ва ҳамкорлик учун кенг имкониятлар яратади; иккинчи томондан, низоли ва адоватни кучайтирувчи ахборотнинг тез тарқалиши учун ҳам шароит ҳосил қилади.

Рақамли маконда диний бағрикенглик маданиятининг аҳамияти янада ортади. Ижтимоий тармоқлардаги ҳар қандай ахборотни ҳақиқат сифатида қабул қилмасдан, унинг манбаси, мақсади ва далилларини таҳлил қилиш медиасаводхонликнинг муҳим қисми ҳисобланади.

Шу нуқтаи назардан таълим муассасаларида диншунослик, фалсафа ва маънавий-маърифий фанларни ўқитиш жараёнида ёшларнинг танқидий фикрлаши,

маданиятлараро мулоқот кўникмаси ва рақамли ахборотдан масъулиятли фойдаланиш маданиятини ривожлантириш муҳим вазифадир.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, диний бағрикенгликнинг ижтимоий барқарорлик ва маънавий тараққиётга таъсири бир нечта ўзаро боғлиқ омиллар орқали намоён бўлади. Биринчидан, ҳуқуқий кафолатлар виждон эркинлигини ҳимоя қилади. Иккинчидан, маънавий-ахлоқий тарбия ўзаро ҳурмат ва ҳамжиҳатликни кучайтиради. Учинчидан, таълим турли динлар ҳақида ҳолис билим ва танқидий фикрлашни шакллантиради.

Тўртинчидан, динлараро ва маданиятлараро мулоқот ижтимоий ишончни мустаҳкамлайди. Бешинчидан, рақамли ахборот муҳитида медиасаводхонлик ёт ва бузғунчи ғояларни танқидий баҳолаш имконини беради. Олтинчидан, умумий фуқаролик кадриятлари турли диний ва этник гуруҳларни ягона ижтимоий маконда бирлаштиради.

Шундан келиб чиқиб, диний бағрикенгликни жамиятнинг маънавий капитали сифатида баҳолаш мумкин. Чунки ишонч, ҳурмат, ҳамжиҳатлик ва мулоқот маданияти мавжуд бўлган муҳитда инсон салоҳиятидан самарали фойдаланиш ва барқарор тараққиёт учун қулай шароит шаклланади.

ХУЛОСА

Диний бағрикенглик жамиятда тинчлик ва барқарорликни таъминлаш билан бир қаторда, инсоннинг маънавий камолоти ва ижтимоий муносабатларнинг сифатини белгилайдиган муҳим кадрият ҳисобланади. Унинг мазмуни фақат бошқа дин вакилларига нисбатан тоқатли муносабатда бўлиш билан чекланмайди.

Ўзбекистоннинг тарихий тажрибаси ва замонавий ҳуқуқий асослари диний бағрикенгликни жамият тараққиётининг муҳим шарти сифатида қараш имконини беради. Мамлакатда 130 дан ортиқ миллат ва элат ҳамда 16 та диний конфессия вакиллари аҳил-иноқ яшаб келаётгани жамиятдаги хилма-хиллик ва умумий фуқаролик бирлиги уйғунлигининг амалий ифодасидир. [6. – Б. 1.]

Айниқса, ёшлар ўртасида диний бағрикенглик маданиятини шакллантириш, уларга динлар ҳақида ҳолис ва илмий билим бериш, ахборотни танқидий таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантириш долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, диний бағрикенглик — тинчликнинг шартигина эмас, балки маънавий тараққиётнинг ҳам муҳим кўрсаткичидир. У жамиятнинг турли қатламларини умуминсоний кадриятлар асосида бирлаштириш, ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлаш ва келажак авлод учун тинч ҳамда фаровон ҳаёт муҳитини яратишга хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Тошкент: Ўзбекистон, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонуни. ЎРҚ–699-сон, 2021-йил 5-июль.

3. Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг виждон эркинлигини таъминлаш ва диний соҳадаги давлат сиёсати концепциясини тасдиқлаш тўғрисида. ЎРҚ–1037-сон, 2025-йил 25-февраль.

4. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. — Тошкент: Ўзбекистон, 2021.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида»ги Фармони. ПФ–5046-сон, 2017-йил 19-май.

6. Ўзбекистон халқига Халқлар дўстлиги куни муносабати билан байрам табриги. — Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти, 2026-йил 30-июль.

7. Каримов И.А. Юсак маънавият — енгилмас куч. — Тошкент: Маънавият, 2008.

8. Диншунослик: дарслик. — Тошкент: Ўзбекистон, 2019.